

Natur yn Sir Gaerfyrddin

RHAN 4

Cyfeiriadau ac Atodiadau

Mai 2020

4.1 Cyfeiriadau

1. Cynllun Gweithredu Adfer Natur Cymru
<https://bit.ly/2XXePji>
2. Datganiad Ardal De Orllewin Cymru
<https://bit.ly/3eluzpB>
3. Cyngor Sir Caerfyrddin – Amcanion Lles 2017/18.
<https://bit.ly/2XXr48P>
4. Cynefinoedd Blaenoriaeth yn Sir Gaerfyrddin.
<https://bit.ly/2S2qXF5>
5. Gwrychoedd yn Sir Gaerfyrddin.
<https://bit.ly/2VS0taA>
6. Rhywogaethau Blaenoriaeth yn Sir Gaerfyrddin.
<https://bit.ly/3axsc5I>
7. Safleoedd dynodedig yn Sir Gaerfyrddin.
<https://bit.ly/3axJdM>
8. Priority Habitats of Wales – a technical guide. 2003.
Gol. P.S. Jones, D.P. Stevens, T.H. Blackstock, C.R. Burrows & E.A. Howe. Cyngor Cefn Gwlad Cymru.
9. Adroddiad Gwarchod Gloynnod/CNC - adroddiad. The Status of the Marsh Fritillary in Wales: 2018.
<https://bit.ly/3cKzJzD>
- 9A Tirlyn Pant-y-llyn.
<https://bit.ly/3cJwsAG>
10. Adroddiad CNC ar statws a dosbarthiad Chwilen y Draethlin.
<https://bit.ly/2x0pisk>
11. Prosiect Corsydd Sir Gaerfyrddin.
<https://bit.ly/2Y0CM2m>
12. Partneriaeth Bioamrywiaeth Cymru – Rhywogaethau Estron Goresgynnol:
<https://bit.ly/2xJUVXI>
13. Erthygl papur newydd y Guardian 12 Mawrth 2018 'What is biodiversity and why does it matter to us?:
<https://bit.ly/3eMjq6W>
14. Tudalennau bioamrywiaeth ar wefan Cyngor Sir Caerfyrddin.
<https://bit.ly/2x0rJes>
15. Cynllun Gweithredu Cymru ar gyfer Pryfed Peillio.
<https://bit.ly/2x0Lm6a>
16. Gwefan Cyngor Sir Caerfyrddin.
<https://bit.ly/2Y5kEnU>
17. IPBES Global Assessment Report on biodiversity and ecosystem services.
<https://www.ipbes.net/>
18. State of Nature Report 2019.
<https://bit.ly/2x29yFp>
19. Adroddiad o Gyflwr Adnoddau Naturiol 2016.
<https://bit.ly/2x4BdWc>
20. Adroddiad o Gyflwr Adnoddau Naturiol 2016. Pennod 2. Deall yr hyn sy'n sbarduno newid.
<https://bit.ly/3eCSK8K>
21. Newidiadau a gofnodwyd yn Hinsawdd Cymru.
<https://bit.ly/2KuiOoF>
22. Biodiversity Climate Change Impacts 2015.
<https://bit.ly/3eJ0F4I>
23. Impacts of Agricultural Change on Farmland.
<https://bit.ly/3cHfHpK>

24. Llywodraeth Cymru'n datgan argyfwng hinsawdd.
25. Cyngor Sir Caerfyrddin yn datgan argyfwng hinsawdd.
<https://bit.ly/2VtrlPa>
26. Cyd-Bwyllgor Cadwraeth Natur – Bioamrywiaeth a Newid Hinsawdd.
<http://jncc.defra.gov.uk/page-5145>
27. England Biodiversity Strategy. Climate Change Adaptation Principles - Conserving biodiversity in a changing climate.
<https://bit.ly/2zozoEk>
28. Sefyllfa Byd Natur: Cymru 2019.
<https://nbn.org.uk/stateofnature2019/>
29. Partneriaeth Gwiwerod Coch Canolbarth Cymru.
<https://midwalesredsquirrels.org/about-us/>
30. Prosiect Britheg y Gors Caeau'r Mynydd Mawr.
<https://bit.ly/2XZBu7Y>
31. Blaengynllun 2017 Cyngor Sir Caerfyrddin.
<https://bit.ly/3araf8F>
32. Partneriaeth Bioamrywiaeth Cymru.
<https://www.biodiversitywales.org.uk/>
33. Y Confensiwn ar Amrywiaeth Fiolegol.
<https://bit.ly/2S0BGA6>
34. Towards living in harmony with nature by 2050.
<https://bit.ly/2KtcZb6>
35. Strategic Plan for Biodiversity 2011-20, including the Aichi Biodiversity Targets.
<https://www.cbd.int/sp/>
36. Sefyllfa Byd Natur.
<https://bit.ly/2XWqpEr>

Atodiad 1 - Crynodeb o Bolisi a Deddfwriaeth

Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015

Mae a wnelo Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 â gwella llesiant cymdeithasol, economaidd, amgylcheddol a diwylliannol Cymru. Mae'r Ddeddf yn gosod dyletswydd ar gyrrff cyhoeddus yn y Ddeddf i gynnal gwaith datblygu cynaliadwy. Er mwyn gwneud hyn, mae angen i gyrrff cyhoeddus weithio tuag at y saith nod llesiant canlynol:

- Cymru sy'n gyfrifol ar lefel fyd-eang
- Cymru lewyrchus
- Cymru gydnerth, gan gyfeirio'n benodol at gydnerthedd ecolegol
- Cymru iachach
- Cymru sy'n fwy cyfartal
- Cymru o gymunedau cydlynus
- Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu

Rhaid i'r holl gyrrff cyhoeddus a restrir yn y Ddeddf sefydlu a chyhoeddi amcanion lles gyda datganiad i gyd-fynd â nhw a chymryd pob cam rhesymol i fodloni'r amcanion hynny. Mae'r Ddeddf hefyd wedi sefydlu Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus ar gyfer pob ardal awdurdod lleol yng Nghymru. Eu rôl yw gwella llesiant economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol a diwylliannol yn eu hardal trwy gryfhau cydweithio ar draws yr holl wasanaethau cyhoeddus yng Nghymru. Mae'r ddeddfwriaeth hon yn berthnasol i sawl aelod o Bartneriaeth Natur Lleol Sir Gaerfyrddin, ond nid i bob un ohonynt. Fodd bynnag, mae egwyddorion y Ddeddf yn berthnasol i bopeth yr ydym yn ceisio'i gyflawni trwy gynllun gweithredu lleol.

Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016

Mae Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016 yn rhoi ar waith y ddeddfwriaeth angenrheidiol i gynllunio a rheoli adnoddau naturiol Cymru mewn ffordd fwy rhagweithiol, cynaliadwy a chydlynol.

Mae Rhan 1 (mae chwe rhan arall) yn canolbwyntio ar y dull rheoli adnoddau naturiol yn gynaliadwy a'r ddyletswydd ehangach ar fioamrywiaeth a chydnerthedd ecosystemau gysylltiedig.

(i) Dyletswydd Bioamrywiaeth a Chydnerthedd Ecosystemau

Cyflwynodd Adran 6 dan Ran 1 Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016 ddyletswydd ehangach ar fioamrywiaeth a chydnerthedd ecosystemau (Dyletswydd Adran 6) ar gyfer cyrrff cyhoeddus. Mae'r ddyletswydd yn datgan bod rhaid i gyrrff cyhoeddus geisio **cynnal a gwella bioamrywiaeth** cyn belled ag sy'n gyson gan ymarfer eu swyddogaethau'n briodol ac, wrth wneud hynny, **hyrwyddo cydnerthedd ecosystemau**. Mae hwn yn symudiad dwys sy'n ystyried nid yn unig rywogaethau a chynefinoedd ond sut mae ecosystemau'n gweithredu. Mae'n atgyfnerthu'r neges y bydd helpu natur i ffynnu'n gofyn am weithredu unedig gan ystod o sefydliadau yng Nghymru, gan gynnwys Llywodraeth Cymru, Cyfoeth Naturiol Cymru a chyrrff eraill y llywodraeth, yn ogystal â busnesau sy'n cael eu rheoleiddio.

((ii) Fframwaith Rheoli Cynaliadwy ar Adnoddau Naturiol

<http://www.assembly.wales/research%20documents/19-002%20-%20smnr/19-002%20-%20web%20-%20english.pdf>

20english.pdf

Mae hwn yn gosod dull Cymru o gynllunio a rheoli adnoddau naturiol ar lefel genedlaethol a lleol gyda diben cyffredin sy'n gysylltiedig ag egwyddorion Rheoli Cynaliadwy ar Adnoddau Naturiol (RhCAN): 'gan ddefnyddio adnoddau naturiol* mewn ffordd, ac ar gyfradd, sy'n cynnal ac yn gwella cydnerthedd ecosystemau a'r manteision a ddarperir ganddynt.'

Mae Adran 4 Deddf yr Amgylchedd yn cyflwyno naw egwyddor i helpu i arwain a chynnal y ffordd y dylid dehongli'r RhCAN i sicrhau dull cyson ar gyfer RhCAN ledled Cymru:

- **Modd ei addasu** – angen cynllunio, monitro, adolygu a newid gwaith i'r dyfodol yng ngoleuni tystiolaeth a dealltwriaeth newydd;
- **Graddfa** – bydd angen gwneud penderfyniadau a chymryd camau ar lefelau cenedlaethol, rhanbarthol neu leol er mwyn cyflawni'r canlyniadau gorau;
- **Cydweithio** – mae pawb yng Nghymru'n rhanddeiliaid yn yr amgylchedd naturiol ac felly, er mwyn sicrhau'r rheolaeth orau ar adnoddau naturiol, mae angen ystyried yr holl safbwyntiau;
- **Ymgysylltu â'r cyhoedd** - sicrhau bod y cyhoedd yn cael cyfle i roi barn ar y ffordd y rheolir adnoddau naturiol, ar bob cam o'r broses gwneud penderfyniadau;
- **Tystiolaeth** – mae angen sail dystiolaeth well i ddeall adnoddau naturiol Cymru er mwyn caniatáu ar gyfer gwell rheolaeth;
- **Deall yr holl fanteision a gafwyd o adnoddau naturiol** – mae angen i Gymru gyfan ddeall gwerth economaidd, cymdeithasol,

[*yn cynnwys (ond heb fod yn gyfyngedig i) – anifeiliaid, planhigion ac organebau eraill; aer, dŵr a phridd; mwynau; nodweddion a phrosesau daearegol; nodweddion ffisiograffigol, nodweddion a phrosesau hinsoddol.]

diwylliannol ac amgylcheddol adnoddau naturiol, gan gynnwys sut gallant fod o fantais i genedlaethau'r dyfodol;

- **Tymor hir** – mae angen ystyried effeithiau penderfyniadau nid yn unig yn y tymor byr ond yn y tymor hir hefyd;
- **Atal** – cymryd camau i atal difrod i ecosystemau Cymru; a
- **Chydnherthedd** – er mwyn gallu delio â'r gofynion a'r pwysau cynyddol, fel newid hinsawdd, mae angen i ecosystemau Cymru fod yn iach. Mae angen i benderfyniadau gael eu hystyried o ran darparu manteision tymor hir.

Mae tair prif gydran i'r fframwaith RhCAN cysylltiedig:

Rhan 1: Adroddiad o Gyflwr Adnoddau Naturiol 2016

<https://naturalresources.wales/evidence-and-data/research-and-reports/the-state-of-natural-resources-report-assessment-of-the-sustainable-management-of-natural-resources/?lang=cy>

Mae'r Adroddiad (a luniwyd gan Gyfoeth Naturiol Cymru, CNC) yn gosod cyflwr adnoddau naturiol Cymru. Mae'n asesu i ba raddau y mae adnoddau naturiol Cymru'n cael eu rheoli'n gynaliadwy, ac yn argymhell dull rhagweithiol o fagu cydnherthedd. Am y tro cyntaf, mae'r Adroddiad yn cysylltu cydnherthedd adnoddau naturiol Cymru â lles pobl Cymru.

Rhan 2: Polisi Adnoddau Naturiol Llywodraeth Cymru (NRP) 2017

<https://llyw.cymru/sites/default/files/publications/2019-06/polisi-adnoddau-naturiol-cenedlaethol.pdf>

Mae'r polisi a luniwyd gan Lywodraeth Cymru'n gosod y blaenoriaethau, y risgiau a'r cyfleoedd i reoli adnoddau naturiol yn gynaliadwy. Ystyria'r Polisi

ganfyddiadau'r Adroddiad o Gyflwr Adnoddau Naturiol.

Ffocws y Polisi yw rheoli adnoddau naturiol Cymru mewn ffordd gynaliadwy, er mwyn gwneud y mwyaf o'u cyfraniad at gyflawni'r nodau yn **Neddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol**. Mae'r polisi'n gosod y tair **Blaenoriaeth Genedlaethol** ganlynol:

- cyflawni atebion seiliedig ar natur,
- cynyddu ynni adnewyddadwy ac effeithlonrwydd adnoddau,
- cymryd dull seiliedig ar leoedd.

Rhan 3: Datganiadau Ardal

<https://naturalresources.wales/about-us/area-statements/?lang=cy>

Gwnaeth Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016 hi'n ddyletswydd i Gyfoeth Naturiol Cymru lunio Datganiadau Ardal.

Bydd datganiadau Ardal yn helpu i gydlynu gwaith CNC a gwaith cyrff eraill, er mwyn magu cydnherthedd ein hecosystemau a gwella'r manteision a roddant i ni.

Byddant yn dwyn ynghyd data, gwybodaeth a ffyrdd o ymgysylltu â phobl eraill i helpu i ddeall yn well gyflwr a thueddiadau adnoddau naturiol mewn ardal, y pwysau arnynt a'u manteision.

Bydd Datganiadau Ardal yn gosod tystiolaeth ar yr adnoddau naturiol sydd ar waith, y manteision y gallant eu darparu, ac o hyn, nodi'r cyfleoedd i weithredu'r Polisi Adnoddau Naturiol, er mwyn iddynt allu parhau i gyflwyno manteision nawr ac yn y dyfodol.

Maen nhw'n gyfle i ailfeddwl y ffordd y rheolwn ac y defnyddiwn ein hadnoddau naturiol, a dylunio'n gydwethredol atebion newydd i'r

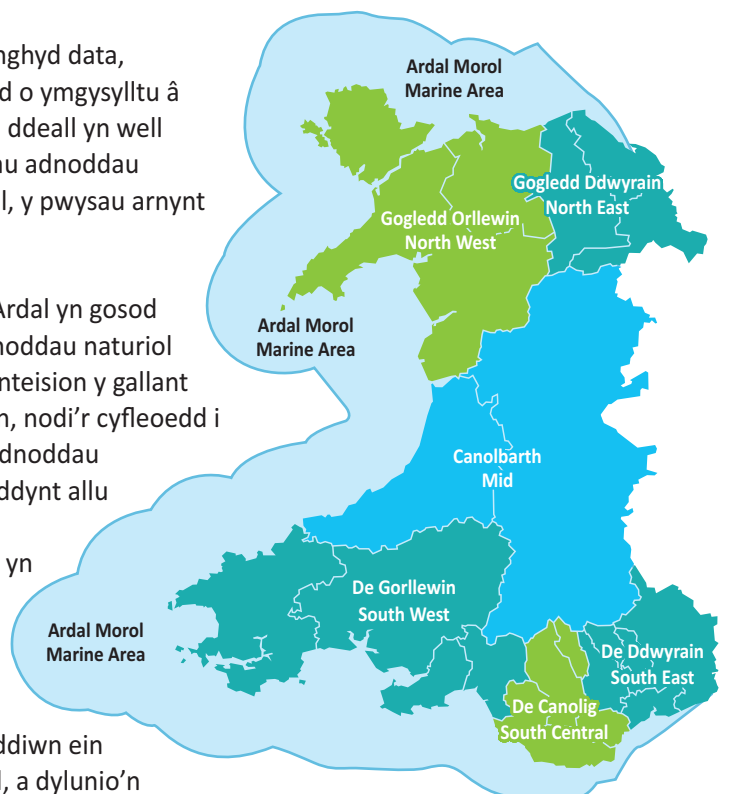
heriau cymdeithasol ac amgylcheddol mawr a wynebwn.

Bydd Datganiadau Ardal yn trosi'r blaenoriaethau strategol lefel uchel wrth ystyried angen lleol, cyfleoedd a phwysau. Bydd proffil ardal yn nodi cyfleoedd a blaenoriaethau posibl ar lefel leol a chyfleoedd cydweithredu posibl i wahanol gyffwrdd weithio.

Dynododd CNC anghydraddoldebau iechyd, rheolaeth o dir gwledig, bioamrywiaeth ar drai a newid hinsawdd fel problemau oedd yn ofid penodol yn ardal y de-orllewin.

Mae Sir Gaerfyrddin o fewn Datganiad Ardal De Orllewin Cymru ar y cyd â Sir Benfro, Abertawe a Chastell-nedd Port Talbot. Dylai unrhyw gynllun i weithredu er bioamrywiaeth ar gyfer Sir Gaerfyrddin lywio, a chael ei lywio, gan y Datganiad Ardal Lleol.

Datganiad Ardal yng Nghymru:

Atodiad 2. Cynefinoedd a rhywogaethau blaenoriaeth Adran 7 a gofnodwyd yn Sir Gaerfyrddin

CYNEFIN BRAS

CYNEFIN Â BLAENORIAETH

Arfordirol	<ul style="list-style-type: none"> • Graean Bras Arfordirol â Llystyfiant • Morfeydd heli arfordirol • Twyni tywod arfordirol • Clogwyn a llethr morol
Safleoedd tir llwyd, Gerddi a Lleoedd agored trefol	<ul style="list-style-type: none"> • Cynefinoedd brith agored ar dir a ddatblygwyd yn flaenrol (tir llwyd) • Gerddi a rhandiroedd • Lle agored trefol
Cynefinoedd ffermdir	<ul style="list-style-type: none"> • Gwrychoedd • Ymylon caeau âr • Perllannoedd traddodiadol
Cynefinoedd dŵr croyw	<ul style="list-style-type: none"> • Afonydd • Llynnoedd oligotroffig a dystroffig • Llynnoedd mesotroffig • Cyrff dŵr naturiol anwadal sy'n tarddu o ddyfrhaen • Pyllau
Glaswelltir a rhostir yr iseldir	<ul style="list-style-type: none"> • Rhostir yr iseldir • Dolydd yr iseldir • Glaswellt y gweunydd a phorfeydd brwyn • Glaswelltir asid sych yr iseldir • Ymylon ffyrdd* • Tiroedd claddu a mynwentydd eglwysi a chapeli*
Ucheldiroedd	<ul style="list-style-type: none"> • Rhostir yr ucheldir • Gorgors • Allfrigiad creigiog mewndirol a chynefinoedd sgri • Tir gwlyb, ffen a mignenni'r ucheldir
Gwlyptiroedd	<ul style="list-style-type: none"> • Cyforgors yr iseldir • Cors bori ar arfordir a gorlifdir • Corsleoedd
Coetiroedd	<ul style="list-style-type: none"> • Coed pori a thir parc • Coedlan dderi'r ucheldir • Coetir ynn cymysg yr ucheldir • Coetir gwlyb • Coetiroedd collddail cymysg yr iseldir
Morol	<ul style="list-style-type: none"> • Fflatiau llaid rhynglanwol • Gwelyau morwellt • Morfa heli arfordirol • Mawn a chlai yn y golwg • Tywod a graean islanwol • Lagwnau heli • Gwelyau cregyn gleision • Cymunedau meini mawr rhynglanwol? • Graean lleidiog cysgodol?

*Cynefin blaenoriaeth lleol

Rhywogaethau Adran 7 yn Sir Gaerfyrddin

DS. Mae'r rhestr hon yn seiliedig ar gofnodion rhywogaethau Sir Gaerfyrddin a groesgyfeirir at restr Adran 7. Nid yw absenoldeb cofnodion o reidrwydd yn dynodi absenoldeb rhywogaethau yn y sir (Cynhyrchwyd gyda chymorth Canolfan Wybodaeth Bioamrywiaeth Gorllewin Cymru a chofnodwyr sirol lleol). Gellir troi at restrau llawn o rywogaethau a chynefinoedd dan Adran 7 Deddf yr Amgylchedd (Cymru) (2016) fan hyn: <https://www.biodiversitywales.org.uk/Environment-Wales-Bill>

Amffibiad	
Llyffant dafadennog	Bufo bufo
Adar	
Rhostog Gynffonfraith	<i>Limosa lapponica</i>
Alarch Bewick	<i>Cygnus columbianus</i>
Aderyn y Bwn	<i>Botaurus stellaris</i>
Gwylan Benddu	<i>Chroicocephalus ridibundus</i>
Coch y Berllan	<i>Pyrrhula pyrrhula</i>
Brân Goesgoch	<i>Pyrrhocorax pyrrhocorax</i>
Môr-hwyaden Ddu	<i>Melanitta nigra</i>
Cw cw	<i>Cuculus canorus</i>
Gylfinir	<i>Numenius arquata</i>
Gŵydd Ddu Siberia	<i>Branta bernicla subsp. bernicla</i>
Llwyd y Gwrych	<i>Prunella modularis</i>
Cwtiad Aur	<i>Pluvialis apricaria</i>
Troellwr Bach	<i>Locustella naevia</i>
Gylfinbraff	<i>Coccothraustes coccothraustes</i>
Boda Tinwyn	<i>Circus cyaneus</i>
Gwylan y Penwaig	<i>Larus argentatus</i>
Aderyn y To	<i>Passer domesticus</i>
Cudyll Coch	<i>Falco tinnunculus</i>
Cornchwiglen	<i>Vanellus vanellus</i>
Llinos Bengoch Fach	<i>Carduelis cabaret</i>
Y Gnocell Fraith Leiaf	<i>Dendrocopos minor</i>
Llinos	<i>Linaria cannabina</i>
Titw'r Wern	<i>Poecile palustris</i>
Troellwr	<i>Caprimulgus europaeus</i>

Gwybedog Brith	<i>Ficedula hypoleuca</i>
Bras y Cyrs	<i>Emberiza schoeniclus</i>
Mwyalchen y Mynydd	<i>Turdus torquatus</i>
Cwtiad Torchog	<i>Charadrius hiaticula</i>
Môr-wennol Wridog	<i>Sterna dougallii</i>
Ehedydd	<i>Alauda arvensis</i>
Y Fronfraith	<i>Turdus philomelos</i>
Gwybedog Mannog	<i>Muscicapa striata</i>
Drudwen	<i>Sturnus vulgaris</i>
Corhedydd y Coed	<i>Anthus trivialis</i>
Golfan y Coed	<i>Passer montanus</i>
Turtur	<i>Streptopelia turtur</i>
Titw'r Helyg	<i>Poecile montana</i>
Telor y Coed	<i>Phylloscopus sibilatrix</i>
Siglen Felen	<i>Motacilla flava</i>
Bras Melyn	<i>Emberiza citrinella</i>
Tylluan Wen*	<i>Tyto alba</i>
Cwtiad Torchog Bach*	<i>Charadrius dubius</i>
Planhigion	
Dinodd Unflwydd	<i>Scleranthus annuus</i>
Gwenynog	<i>Melittis melissophyllum</i>
Penigan y Porfeydd	<i>Dianthus armeria</i>
Crwynllys Cymreig	<i>Gentianella amarella ssp. occidentalis (uliginosa)</i>
Effros	<i>Euphrasia rivularis</i>
Tegeirian y Broga	<i>Coeloglossum viride</i>
Cronnell	<i>Trollius europaeus</i>
Tegeirian Pêr y Rhos	<i>Gymnadenia borealis</i>
Tegeirian Llydanwyrdd Bach	<i>Platanthera bifolia</i>

*Rhywogaethau o flaenoriaeth leol

Tegeirian Pêr y Gors	<i>Gymnadenia densiflora</i>
Brymlys	<i>Mentha pulegium</i>
Helys Pigog	<i>Salsola kali subsp. kali</i>
Murwyll Arfor	<i>Matthiola sinuata</i>
Gludlys Amryliw	<i>Silene gallica</i>
Cnwp-fwsogl Corn Carw	<i>Lycopodium clavatum</i>
Cegiden Bibellaidd	<i>Oenanthe fistulosa</i>
Ffacbysen Chwerw	<i>Vicia orobus</i>
Cytwf	<i>Monotropa hypopitys</i>
Ffwng	
Boled Tagellau Aur	<i>Phylloporus pelletieri</i>
Menyg Cyll	<i>Hypocreopsis rhododendri</i>
Madarch y Moresg	<i>Hohenbuehelia culmicola</i>
Ffwng Mêl y Gors	<i>Armillaria ectypa</i>
Tafod Daear Bach Melynwyrd	<i>Microglossum olivaceum</i>
Ffwng Cwrel Dulas	<i>Clavaria zollingeri</i>
Ffwng Draenog Gwlanog	<i>Phellodon tomentosus</i>
Pryfed – chwilod (Coleoptera)	
Chwilen Deigr y Clogwyn	<i>Cylindera germanica</i>
Chwilen Ddaear y Groes	<i>Panagaeus cruxmajor</i>
Chwilen Blymio Leiaf	<i>Bidessus minutissimus</i>
Chwilen Grwydr Newbery	<i>Thinobius newberyi</i>
Chwilen Blymio	<i>Hydroporus rufifrons</i>
Chwilen ddaear pedwar smotyn brin	<i>Bembidion</i>
Chwilen Olew Fioled	<i>Meloe violaceus</i>
Chwilen y Draethlin*	<i>Eurynebria complanata</i>
Pryfed – îar bach yr haf	
Brithribin Brown	<i>Thecla betulae</i>
Gwibiwr Llwyd	<i>Erynnis tages</i>
Gweirlöyn Llwyd	<i>Hipparchia semele</i>
Gwibiwr Brith	<i>Pyrgus malvae</i>
Britheg y Gors	<i>Euphydryas aurinia</i>
Glesyn Bach	<i>Cupido minimus</i>
Gweirlöyn Bach y Waun	<i>Coenonympha pamphilus</i>
Britheg Berlog Fach	<i>Boloria selene</i>

Gweirlöyn y Cloddiau	<i>Lasiommata megera</i>
Brithribin Wen	<i>Satyrion w-album</i>
Pryfed - hymenopteran	
Cardwenynen lwydfrown	<i>Bombus humilis</i>
Gwenynen gorniog	<i>Eucera longicornis</i>
Cardwenynen y Mwsogl	<i>Bombus muscorum</i>
Cardwenynen Goesgoch	<i>Bombus ruderarius</i>
Cacynen Gynffon Ruddem	<i>Chrysis fulgida</i>
Cardwenynen Feinlais	<i>Bombus sylvarum</i>
Pryfed – cylionyn Mai (Ephemeroptera)	
Haearnlas	<i>Baetis niger</i>
Pryfed – gwyfyn	
Llwyd Gloyw	<i>Stilbia anomala</i>
Carplog Awst	<i>Ennomos quercinaria</i>
Gwladwr yr Hydref	<i>Eugnorisma glareosa</i>
Castan Leiniog	<i>Agrochola lychnidis</i>
Gwyfyn Gwythien Goch	<i>Timandra comae</i>
Rhisglyn Brith	<i>Lycia hirtaria</i>
Gwyfyn y Banadl	<i>Ceramica pisi</i>
Castan Smotyn Brown	<i>Agrochola litura</i>
Ermin Llwydfelyn	<i>Spilosoma lutea</i>
Melyn yr Onnen	<i>Atethmia centrargo</i>
Teigr y Benfelen	<i>Tyria jacobaeae</i>
Clustwyfyn Cilcantog	<i>Celaena leucostigma</i>
Pali Tywyll	<i>Mniotype adusta</i>
Brychan y Wermod	<i>Pelurga comitata</i>
Brychan Deusmotiog Tywyll	<i>Xanthorhoe ferrugata</i>
Gwyfyn Dotiog	<i>Melanchnra persicariae</i>
Dart Deunod	<i>Graphiphora augur</i>
Brithyn Llwydolau	<i>Apamea remissa</i>
Carplog Tywyll	<i>Ennomos fuscantaria</i>
Clustwyfyn Llygeidiog	<i>Amphipoea oculatea</i>
Rhwyll Bluog	<i>Tholera decimalis</i>
Castan Grech	<i>Agrochola helvola</i>
Coediwr	<i>Adscita statices</i>

Brychan y Friwydd	<i>Epirrhoe galiata</i>
Teigr yr Ardd	<i>Arctia caja</i>
Chwimwyfyn Rhithiol	<i>Hepialus humuli</i>
Gwregys y Gwair	<i>Perizoma albulata</i>
Cilgant Brych	<i>Allophyes oxyacanthae</i>
Bidog Llwyd	<i>Acronicta psi</i>
Brychan Llwyd y Mynydd	<i>Entephria caesiata</i>
Clai'r Rhos	<i>Xestia agathina</i>
Rhwyl y Crawcwellt	<i>Tholera cespitis</i>
Bidog y Tafol	<i>Acronicta rumicis</i>
Gwaswyfyn	<i>Malacosoma neustria</i>
Gwelltwyfyn Mawr	<i>Rhizedra lutosa</i>
Seffyr Delltog	<i>Chiasmia clathrata</i>
Gwargwlwm Bach	<i>Brachylomia viminalis</i>
Gwladwr Brith	<i>Caradrina morpheus</i>
Ôl-adain Lyglwyd	<i>Amphipyra tragopoginis</i>
Ton Arfor	<i>Scopula marginepunctata</i>
Gwalchwyfyn Gwenydaidd Ymyl Gul	<i>Hemaris tityus</i>
Clai'r Waun	<i>Xestia castanea</i>
Bachadain y Derw	<i>Watsonalla binaria</i>
Tant y Derw	<i>Cymatophorina diluta</i>
Brychan Lletraws	<i>Orthonama vittata</i>
Wylun Gwelw	<i>Trichiura crataegi</i>
Crynwr Llychlyd	<i>Orthosia gracilis</i>
Brychan Hardd y Calch	<i>Melanthia procellata</i>
Corrach Gwridog	<i>Litoligia literosa</i>
Gwladwr Gwridog	<i>Hydraecia micacea</i>
Llwyd Llyfn	<i>Hoplodrina blanda</i>
Melyn Penfelyn	<i>Cirrhia icteritia</i>
Carpiog Medi	<i>Ennomos erosaria</i>
Rhesen Lydan Dywyll	<i>Scotopteryx chenopodiata</i>
Gwensgod Gwar Rhesog	<i>Leucania comma</i>
Ffenics Bach	<i>Ecliptopera silaceata</i>
Smotyn Sgwâr Bach	<i>Diarsia rubi</i>
Cwcwll Bwaog	<i>Asteroscopus sphinx</i>

Rhesen y Banadl	<i>Chesias legatella</i>
Seffyr y Ffyrch	<i>Macaria wauaria</i>
Ermin Gwyn	<i>Spilosoma lubricipeda</i>
Brychan Smotiau Gwyn	<i>Anania funebris</i>
Pryfed – gwir gleren (Diptera)	
Pryf Llofrudd	<i>Asilus crabroniformis</i>
Pryf Pigfain Arian y Gogledd	<i>Spiriverpa lunulata</i>
Pryf Teiliwr Melyn y De	<i>Lipsothrix nervosa</i>
Corryn (Araneae)	
Pry Cop Sidanaidd	<i>Phycosoma inornatum</i>
Cen	
Bacidia incompta	<i>Bacidia incompta</i>
Buellia hyperbolica	<i>Buellia hyperbolica</i>
Caloplaca herbidella	<i>Caloplaca herbidella</i>
Collema fragile	<i>Collema fragile</i>
Collema fragrans	<i>Collema fragrans</i>
Graphina pauciloculata	<i>Graphina pauciloculata</i>
Lecanographa amylacea	<i>Lecanographa amylacea</i>
Lecanora sublivescens	<i>Lecanora sublivescens</i>
Casgliadau Lobararia	<i>Lobararia</i>
Casgliadau Metallophyte	
Parmelinopsis horrescens	<i>Parmelinopsis horrescens</i>
Rinodina isidioides	<i>Rinodina isidioides</i>
Schismatomma graphidioides	<i>Schismatomma graphidioides</i>
Usnea articulata	<i>Usnea articulata</i>
Brig-far Flodeuog	<i>Usnea florida</i>
Llyisiau'r Afu	
Llyisiau'r afu petalaidd	<i>Petalophyllum ralfsii</i>
Llyisiau'r afu gwylaeth y	<i>Pallavicinia lyellii</i>
Mamal morol	
Dolffin Trwyn Potel	<i>Tursiops truncatus</i>
Dolffin Cyffredin	<i>Delphinus delphis</i>
Llamhidydd	<i>Phocoena phocoena</i>
Dolffin Risso	<i>Grampus griseus</i>

Morfil Pengrwn	<i>Globicephala melas (melaena)</i>
Molwsg	
Misglen Berlog yr Afon	<i>Margaritifera margaritifera</i>
Malwen Droellog Geg Gul	<i>Vertigo angustior</i>
Mwsogl (Bryophytes)	
Crafancfwsogl y Mynawyd	<i>Ditrichum subulatum</i>
Edeufwsogl y Baltig	<i>Bryum marratii</i>
Daltonia Gwyddelig	<i>Daltonia splachnoides</i>
Mwsogl Plwm	<i>Ditrichum plumbicola</i>
Mwsogl Cynffon Gwiwer Fechan	<i>Habrodon perpusillus</i>
Mwsogl afon aml-ffrwythog	<i>Cryphaea lamyana</i>
Pocedfwsogl Portiwgal	<i>Fissidens curvatus</i>
Mwsogl Minfoel Dail Atblyg	<i>Weissia squarrosa</i>
Mwsogl Copr Dail Tafod	<i>Scopelophila cataractae</i>
Ymlusgiad	
Gwiber	<i>Vipera berus</i>
Madfall	<i>Zootoca vivipara</i>
Neidr y Gwair	<i>Natrix natrix</i>
Neidr Ddefaid	<i>Anguis fragilis</i>
Mamal Daearol	
Ysgyfarnog	<i>Lepus europaeus</i>
Ystlum Hirglust	<i>Plecotus auritus</i>
Gwiwer Goch	<i>Sciurus vulgaris</i>
Dyfrgi	<i>Lutra lutra</i>
Llygoden Bengron y Dŵr	<i>Arvicola amphibius</i>
Ystlum Pedol Mwyaf	<i>Rhinolophus ferrumequinum</i>
Llygoden yr Yd	<i>Micromys minutus</i>
Pathew'r Cyll	<i>Muscardinus avellanarius</i>
Ystlum Pedol Lleiaf	<i>Rhinolophus hipposideros</i>
Ystlum Mawr	<i>Nyctalus noctula</i>
Bele'r Coed	<i>Martes martes</i>

Ystlum Lleiaf	<i>Pipistrellus pipistrellus</i>
Ffwlbart	<i>Mustela putorius</i>
Ystlum Lleiaf Meinlais	<i>Pipistrellus pygmaeus</i>
Draenog	<i>Erinaceus europaeus</i>
Ystlum Du	<i>Barbastella barbastellus</i>
Pysgod	
Herlyn	<i>Alosa alosa</i>
Eog	<i>Salmo salar</i>
Brithyll	<i>Salmo trutta</i>
Llysywen	<i>Anguilla anguilla</i>
Llysywen Bendoll yr Afon	<i>Lampetra fluviatilis</i>
Llysywen Bendoll y Môr	<i>Petromyzon marinus</i>
Rhywogaethau Morol	
Heulgi	<i>Cetorhinus maximus</i>
Penfras	<i>Gadus morhua</i>
Cegddu	<i>Merluccius merluccius</i>
Cragen Adain	<i>Atrina fragilis</i>
Ysgadenyn	<i>Clupea harengus</i>
Marchfacrell	<i>Trachurus trachurus</i>
Crwban Môr Cefn-lledr	<i>Dermochelys coriacea</i>
Llymrien Leiaf	<i>Ammodytes marinus</i>
Honos	<i>Molva molva</i>
Crwban Môr Pendew	<i>Caretta caretta</i>
Macrell	<i>Scomber scombrus</i>
Lledn	<i>Pleuronectes platessa</i>
Corgi Môr	<i>Lamna nasus</i>
Cythraul y Môr	<i>Lophius piscatorius</i>
Ci Glas	<i>Galeorhinus galeus</i>
Gwyniad Môr	<i>Merlangius merlangus</i>

Atodiad 3 - Prosiectau partner (2020)

Prosiect	Cyllidwr	Prif Sefydliad	Ffocws Cynefin/ Rhywogaethau
Prosiect Bioamrywiaeth Gwlyptiroedd y Mileniwm	Cronfa Bioamrywiaeth DC/WW	Ymddiriedolaeth Adar y Gwlyptir	Gwella rheolaeth cynefinoedd yn gynaliadwy. Rheoli rhywogaethau estron goresgynnol - <i>Crassula helmsii</i> gan ddefnyddio gwiddonyn microsgopig o'r enw <i>Acculus Crassulae</i>
Cysylltu'r Dreigiau:	Cronfa Dreftadaeth y Loteri	Ymddiriedolaeth Cadwraeth Amffibiaid ac Ymlusgiaid	Adfer poblogaethau a chynefinoedd ymlusgiaid ac amffibiaid yn Ne Cymru
Healthy Reds	Cronfa Dreftadaeth y Loteri	WTSWW	gwiwerod coch yng nghanolbarth Cymru
Prosiect Coedwigoedd Glaw	Cronfa LIFE yr UE.	APC Eryri (RSPB ac YG yn Sir Gaerfyrddin)	Coetiroedd derw'r ucheldir
Dynamic Dunescapes	Cyllid LIFE yr UE a Chronfa Dreftadaeth y Loteri	Plantlife, CNC	twyni tywod gan gynnwys twyni Bae Caerfyrddin
Prosiect Twyni Byw	Cyllid LIFE yr UE	CNC	Twyni tywod- gan gynnwys twyni Bae Caerfyrddin
Adfywio Cyforgorsydd Cymru	Cyllid LIFE yr UE	CNC	Cyforgorsydd yr iseldir Gwarchodfa Natur Genedlaethol Carmel yn Sir Gaerfyrddin.
Cynllun Rheoli Cynaliadwy Mawnogydd Cymru	Cynllun Rheoli Cynaliadwy LIC (cyllid yr UE)	APC Eryri	Cyforgorsydd yr iseldir Parc gwledig Llyn Llech Owain /Prosiect Corsydd Sir Gâr
Prosiect LAND lleol	Cynllun Rheoli Cynaliadwy LIC (cyllid yr UE)	Cymdeithas Gymunedol Talylychau	gwella rheolaeth a bioamrywiaeth cynefinoedd yn lleol
Cydweithio i greu porfeydd rhos cydnerth	Ariennir gan LIC/UE	Butterfly Conservation	Britheg y gors a glaswelltir corsiog
Iechyd Gwyrdd a Mynediad Gorllewin Cymru	Ariennir gan LIC/UE	Coed Lleol	Prosiect partneriaeth i ymchwilio i ddarpariaeth lleoedd gwyrdd

Prosiect	Cyllidwr	Prif Sefydliad	Ffocws Cynefin/ Rhywogaethau
Magnificent Meadows/Gweir gloddiau Gwych	Ariennir gan LIC/Plantlife/Ymdd. Genedlaethol	Plantlife Cymru	Prosiect partneriaeth ac ymgysylltu â'r gymuned i adfer gweirgloddiau
Voice of the Woodlands/Llais y Goedwig	Ariennir gan LIC/UE	Llais y Goedwig	Ffurio cysylltiadau newydd rhwng grwpiau coetir a thirfeddianwyr mewn sectorau cyhoeddus a phreifat ar draws Cymru wrth atgyfnerthu'r cysylltiadau presennol
Partneriaethau Natur Lleol Cymru	Ariennir gan LIC/UE	CGGC	Prosiect partneriaeth gyda'r nod o wneud gwahaniaeth cynaliadwy, tymor hir i adfer natur trwy weithredu cydlynol a chydweithredol
Pryfed Peillio a Dyfroedd Croyw	Ariennir gan LIC/UE	Buglife Cymru	Nod hyn yw datblygu prosiectau a phartneriaethau newydd i gyflwyno dwy thema strategol yng Nghymru: pryfed peillio ac anifeiliaid di-asgwrn-cefn dŵr croyw
Back from the Brink Cymru	Ariennir gan LIC/UE	dan arweiniad Plantlife ar ran partneriaeth o rywogaethau cyrff anllywodraethol	Prosiect i sefydlu a datblygu prosiect partneriaeth i adennill nifer o rywogaethau dan fgythiad ar draws Cymru
Rhwydwaith Ecolegol Gwydn Cymru	Ariennir gan LIC/UE	TSWW	Edrych ar reoli Rhywogaethau Estron Goresgynol ledled Cymru
Caru Natur Cymru	Ariennir gan LIC/UE	Yr Ardd Fotaneg Genedlaethol	Prosiect ledled Cymru sy'n defnyddio ymgysylltu â'r cyhoedd i helpu pobl i gysylltu â'u hamgylchedd naturiol, gan wella 'isadeiledd gwyrdd' lle gall pobl elwa fwyaf arno
Cysylltu Seilwaith Gwyrdd – De Orllewin	Ariennir gan LIC/UE	dan arweiniad NPT ond yn cynnwys CCS a CSC a Chwmaman	Prosiect partneriaeth i gyflwyno 'seilwaith gwyrdd' er lles cymunedau lleol a'u hamgylchedd naturiol
Caru Cymru	Ariennir gan LIC/UE	KWT	Prosiect ledled Cymru i edrych ar ansawdd amgylcheddol lleol, ymgysylltu â phobl leol i wella'u hamgylchedd lleol a helpu bywyd gwylt
Y Ddôl Fawr, Parc yr Esgob, Abergwili	Ariennir gan LIC/UE a Threth Dirlenwi Cyllid treth dirlenwi	Ymddiriedolaeth Drws i'r Dyffryn	Yn cynnwys gwell rheolaeth o'i 9 erw o gynefin dôl gorlifdir dyffryn Tywi
Gwarchod Cymunedau Carmel		WTSWW	Gwella a gwneud Gwarchodfa Natur Genedlaethol Carmel yn fwy cydnorth. Er mwyn gwella cyflwr y cynefin, galluogi cymunedau bywyd gwylt i ffynnu, gan alluogi cyfleoedd i gymunedau lleol fwynhau a chymryd rhan

GEIRFA

Adnoddau naturiol: Pob organeb fyw (ac eithrio pobl) ac elfennau a deunyddiau anfyw yr amgylchedd naturiol; ein hadnoddau daearegol, aer, dŵr, pridd, llanw, gwynt a haul.

Amlder: Nifer yr unigolion mewn ardal benodol.

Amrywiaeth genetig: Amrywiaeth y deunydd genetig o fewn rhywogaeth. Mae mwy o amrywiaeth genetig yn golygu bod rhywogaeth yn gallu addasu'n well i newid amgylcheddol ac felly bod ganddi fwy o gyfle i oroesi.

Atebion yn seiliedig ar natur: atebion sy'n cael eu hysbrydoli neu eu hategu gan natur, sy'n gost-ffeithiol, ac ar yr un pryd yn darparu manteision amgylcheddol, cymdeithasol ac economaidd ac yn helpu i ddatblygu cydnerthedd.

Bioamrywiaeth: Yr amrywiaeth o fywyd sydd ar y ddaear. Mae'n cynnwys pob rhywogaeth o blanhigion ac anifeiliaid, eu helaethrwydd a'u hamrywiaeth genetig.

Cynefin: Y man neu'r math o safle lle mae organeb neu boblogaeth yn digwydd yn naturiol.

Cysylltedd cynefinoedd: Sut mae darnau o gynefin wedi'u cysylltu â'i gilydd i ffurfio rhwydwaith o gynefinoedd cysylltiedig sy'n caniatáu i rywogaethau symud o'r naill ardal i'r llall.

Darnio cynefinoedd: Cynefinoedd yn cael eu gwahanu'n ardaloedd llai yn sgil newid yn y ffordd y caiff tir ei ddefnyddio a'i ddatblygu.

Deunydd genetig: Unrhyw ddeunydd sy'n deillio o blanhigion, anifeiliaid, o darddiad microbaidd neu o darddiad arall sy'n cynnwys unedau swyddogaethol etifeddeg.

Dosbarthiad: Ardal ddaearyddol lle mae unigolion rhywogaeth i'w cael.

Ecosystem gydnerth/cydnerthedd ecosystemau: Ecosystem gydnerth yw un sy'n iach ac yn gweithio mewn ffordd sy'n gallu ymdopi â'r pwysau a'r gofynion a roddir arni, ac sy'n gallu darparu manteision yn y tymor hir i ddiwallu anghenion cymdeithasol, economaidd ac amgylcheddol y presennol. Mae pedair prif briodoledd yn perthyn i gydnerthedd: cynyddu amrywiaeth; ehangu ecosystemau drwy leihau darnio; cynyddu'r cysylltedd o fewn ecosystemau a rhyngddynt; gwella cyflwr. Bioamrywiaeth yw sylfaen y

cydnerthedd hwn.

Ecosystem: Uned weithredol sy'n cynnwys organebau byw (planhigion, anifeiliaid a micro-organebau) ynghyd â'u hamgylchedd anfyw (aer, dŵr, mwynau a phridd) a'r holl rhyngweithio amrywiol a chymhleth sy'n digwydd rhyngddynt. Gallant weithredu ar lawer o wahanol raddfeydd.

Gwasanaethau/manteision ecosystem: Y manteision y bydd pobl yn eu cael gan ecosystem. Gellir eu rhannu'n 4 categori:

- Gwasanaethau cefnogi y mae eu hangen i gynhyrchu holl wasanaethau ecosystemau eraill, megis ffurfio pridd, cylchu maetholion a chynhyrchu sylfaenol.
- Gwasanaethau cyflenwi megis cnydau; pysgod; coed a deunydd genetig.
- Gwasanaethau rheoleiddio megis puro dŵr; rheoli llifogydd; dal a storio carbon a pheillio.
- Gwasanaethau diwylliannol sy'n darparu ffynhonnell esthetig, ysbrydol, crefyddol, adloniadol neu wyddonol i gyfoethogi bywyd

Gwerth cynhenid: Gwerth adnoddau naturiol e.e. ecosystemau, cynefinoedd a rhywogaethau, er eu mwyn eu hunain.

Natur: Ein rhywogaethau a'u cynefinoedd, eu hamrywiaeth a'u helaethrwydd.

Poblogaeth: Grŵp o unigolion o'r un rhywogaeth sy'n rhyngweithio â'i gilydd ac sy'n byw mewn ardal benodol.

Rhywogaethau Estron Goresgynnol: Organeb (planhigion, anifail, ffwng, neu facteriw) nad yw'n frodorol ac sy'n amharu ar ein heconomi, ein hamgylchedd neu'n hiechyd.

Rhywogaethau: Grŵp o organebau sy'n gallu bridio'n llwyddiannus gyda'i gilydd gan gynhyrchu epil iach sy'n gallu rhyngfridio.

Seilwaith gwyrdd: Rhwydwaith o fannau gwyrdd mewn ardaloedd trefol a gwledig megis gerddi preifat, rhandiroedd, coed stryd, lleiniau glas a gwrychoedd sy'n darparu manteision i ecosystemau ac yn cyfrannu at lesiant pobl.

Poblogaeth: Grŵp o unigolion o'r un rhywogaeth sy'n rhyngweithio â'i gilydd ac sy'n byw mewn ardal benodol.

Bioamrywiaeth@sirgar.gov.uk | www.sirgar.llyw.cymru/bioamrywiaeth